3. UN CLASIC AL ARTEI - CONSTANTIN BRÂNCUȘI

dr. ION MOCIOI

Magician al formei sculpturale, C. Brâncuși a plecat de acasă ca purtător al tradițiilor artei noastre, pentru a le trece, odată cu el, în universalitate, în nemurire, semnînd cu forma oului începutul unei noi ere în artă. A lăsat o continuă sărbătoare a minții și inimii în marile muzee de pe toate meridianele. Domină secolul XX cu poeme ale vieții genuine, înfierbîntată în piatra de rîu, marmura nobilă, lemnul și bronzul sculptate cu mîngîiere.

Culme de referință pentru toate veacurile ce vor urma, Brâncuși rămîne exemplul unei trude artistice neobișnuite. Ca deschizător de drumuri în sculptura modernă, s-a format îndelung, trecînd prin ani grei de muncă, de meditație asupra moștenirii artei populare. de înțelegere a evoluției artei românești și universale. Pînă la a realiza, în 1907, la vîrsta de 31 ani, într-o nouă viziune modernă lucrarea „Sărutul", a învățat meșteșugul popular al sculpturii în lemn, în 1894—1898 la Craiova, tehnica și limbajul clasic al sculpturii în 1898—1901, la București și, în 1905—1907, la Paris, avînd maeștri recunoscuți, pe Vladimir Hegel și Ion Georgescu în țară, pe Antonin Mercié și marele Auguste Rodin în străinătate.

La Școala de meserii din Craiova, a devenit un neîntrecut meșteșugar, dar și un artist cu reale și evidente calități. De la rame, casete și mobilier de lemn, a trecut la crearea, în stil academic, a unor portrete din suita cărora amintim „Portretul lui Gheorghe Chițu" (1898). În perioada începuturilor, la București, și-a continuat exercițiul cu busturi, reliefuri și mici statui, începînd cu portretul lui „Vitellius" (1898) și sfîrșind cu „Portretul lui Ion Georgescu-Gorjan" (1902) și „Portretul generalului Carol Davila" (1903). La Paris și-a continuat studiile cu încercări în stil rodinian — „Cap de tînără femeie", „Cap de femeie", „Cap de bărbat cu barbișon" și, celebră între acestea, „Orgoliu" (1905). Abaterile de la stilul rodinian în opera lui Brâncuși datează din 1906 și se regăsesc în ciclurile de portrete „Bust de băiat", „Cap de copil" și „Supliciu", cît și în „Cumințenia pămîntului".

Încercările de înnoire ale portretului clasic continuă și în alte lucrări — „Portretul pictorului Dărăscu", „Portretul lui G. Lupescu", „Portretul birtașului Chartier", „Adolescentă".

„Portretul lui Petre Stănescu" și „Rugăciune", din 1907, exprimă convingător hotărîrea artistului de a se rupe de arta lui Michelangelo și Rodin. Pentru o lucrare numită „Cap de fată", artistul folosește o nouă tehnică de lucru, aceea a „tăieturii directe" în piatră.

Următorul pas a fost al realei independențe creatoare, al detașării de înaintași printr-un efort neobișnuit de intens pentru inovarea unor noi forme în arta sculpturală. Descoperirea unui drum propriu în sculptură însemna o nouă înțelegere a artei, esențializarea și înțelegerea superioară a vieții transfigurate de un limbaj specific formelor sugestive, metaforizate. „Sărutul", din 1907, simbol complex al vieții și morții, al dragostei și prieteniei, al dăruirii și datoriei, aduce un inedit raport între artă și realitate, o nouă viziune a lumii.

Brâncuși avea să insiste, între 1907 și anii tîrzii ai senectuții, asupra cîtorva teme, dedicîndu-le tot atîtea cicluri de opere în care lucrările evoluează tot mai mult către simplificare și esențializare, astfel ca obiectele lumii reale transfigurate să-și păstreze doar o trăsătură prin care să fie recunoscute, dar să sugereze „infinirea". Sub un astfel de generic a meditat asupra fenomenelor importante ale vieții în ciclul de opere „Sărutul", care culminează cu „Poarta sărutului" din ansamblul de la Tîrgu-Jiu (1937—1938) și „Piatră de hotar" (1944—1945); a ilustrat zborul într-un ciclu al „Păsărilor"... — „Măiastra", „Pasărea de aur" și „Pasăre în văzduh", în cîteva zeci de variante și versiuni —; a preamărit învingerea teluricului, în lucrări ca „Peștele" și „Broasca țestoasă" și puterea omului de a crea, în opere ca „Regele regilor" și „Cocoșul"; a slăvit frumusețea — în „Domnișoara Pogany", „Negresa albă", „Micuța franțuzoaică", „Eillen" și alte portrete celebre — și miracolul naturii — „Leda", „Foca", „Miracolul", „Începutul lumii", „Prometeu" etc. Fără a reține toate titlurile operelor ovoidale, de la „Muza adormită", „Danaida" și „O muză" pînă la diferite „Tors"-uri și alte portrete ori sculpturi cu forme deschise sau arhitecturale, reținem că prin toate aceste forme Brâncuși a creat o poetică a sa.

Toate temele și formele artei brâncușiene se regăsesc în Ansamblul sculptural de la Tîrgu-Jiu, chintesență a artei moderne. Pe pămîntul străbun, în apropierea Hobiței părintești, și-a desăvîrșit legămîntul cu țara, construind ultimul său dialog artistic cu lumea. Ansamblul sculptural, sinteză durabilă a întregii lui vieți creatoare, cel mai important monument al

artei românești din toate vremurile. Chiar dacă trupul i-a rămas departe de țară, Brâncuși viețuiește cu noi, aici, la „Masa tăcerii", la „Poarta sărutului", la „Coloana fără sfîrșit", în Tîrgu-Jiu și în casa-i de pe Bistrița gorjeană, limpede în unduire ca privirea lui.

Efortul de cunoaștere și evaluare a patrimoniului artistic brâncușian emană de-a lungul a opt decenii și a continuat în acest an prin strădaniile cercetătorilor de a-i etapiza perioadele de creație. Din 1907 pînă în 1957, de-a lungul celor cincizeci de ani de febră creatoare, pînă la ultimile lucrări aflate în atelier, operele marelui artist român s-au regăsit în 179 expoziții și în colecții din întreaga lume, în presa din toate țările și în cîteva studii fără pretenții de cunoaștere exhaustivă. În ultimele trei decenii, informația bibliografică s-a ridicat la peste 3500 de titluri și cîteva zeci de mii de pagini, iar opera lui Brâncuși se cunoaște tot mai mult.

În 1939, după informațiile lui Petre Pandrea, se știa că sculptorul, prieten al acestui cercetător, ar fi creat 720 opere. Prima monografie importantă dedicată sculptorului în țară, semnată de Mircea Deac, evalua în 1966 creația brâncușiană într-un catalog cu 280 lucrări-sculpturi. Mai recent, în 1982, cercetătorul gorjean Emanoil Popescu a publicat un tablou sinoptic cu 474 lucrări, însumînd sculpturile și desenele lui Brâncuși. În străinătate, se cunoaște, după o monografie din 1967 a lui Sidney Geist, un alt catalog cu operele brâncușiene, care cuprinde 254 lucrări sub 204 titluri. Nu există o unitate de vederi asupra întregului patrimoniu al artei brâncușiene, cercetarea exhaustivă fiind îngreunată de răspîndirea lucrărilor pe tot globul. În paralel cu cercetarea biografiei artistului și a succesiunii cronologice a creației lui, în acest moment se poate aprecia mai bine patrimoniul brâncușian, care cuprinde, după investigațiile noastre, 561 opere, din care 410 sculpturi și 151 desene.

Un nou pas în evaluarea patrimoniului artistic brâncușian se poate face luînd în considerație toate versiunile și variantele fiecărui ciclu de opere, realizate din marmură, bronz, lemn, alabastru, piatră, gips și toate desenele și schițele realizate de artist, cunoscute din vasta bibliografie dedicată vieții și operei acestuia în cele opt decenii de referință. Evident, cataloagele operei brâncușiene se vor îmbogăți și nu credem că acestea vor fi vreodată complete, pentru că unele din lucrări au fost distruse de sculptorul însuși iar altele s-au pier-

dut în împrejurări care se cunosc mai puțin sau vor fi pentru totdeauna necunoscute.

Cum spunea Arghezi încă din 1914, Brâncuși „a găsit o expresie nouă, o expresie Brâncuși". Cu aceasta și-a înscris numele în istorie și a făcut „pași pe nisipul eternității". A adus în arta sa, o dată cu forma nouă a ovoidului, forma ochiului, acel miracol în care vibrează limpezimea sufletuuli omenesc, bolta înaltă a visurilor și gîndurilor înaripate, bucuria vieții însăși.

La aceste inovații, sculptorul a ajuns prin stilizarea formei sculpturale pînă la esențializare, folosind tehnica tăieturii directe. Este pasul spre opera nonfiguurativă care păstrează elementele definitorii ale obiectelor lumii reale, într-o formă-cheie, formă-simbol, formă a unui sens sau formă-sinteză așa cum este forma ovoidală, apogeu în arta secolului nostru.

Descoperirea ovoidului este inovarea unei arte fără umbre, care elimină golurile din forma sculpturală. Șlefuirea sau polisarea formei plastice, a plinurilor, completează acțiunea de dematerializare a ei.

În formele ovoidale, alungite ,ale „Păsării măiestre", tema de meditație se transformă în neobișnuite poeme ale lumii. Spațiul de zbor al „Măiestrei" este un nou univers al energiei, un univers recreat prin sculptarea lumii. „Pasărea în văzduh", sugerează a fi un fulger neîntrerupt prin univers, o lumină care zboară, metaforă a cunoașterii. Spațiul și timpul intră, în aceste opere, în noi corelații, mișcarea primește noi sensuri plastice. Arta devine reflectarea cunoașterii depline, și atinge astfel limite maxime de cunoaștere.